

Vladimír Benko, programátor a jazykovedec, oslavuje ďalšie jubileum

Keď začneme v databáze lingvistických časopisov vydávaných Jazykovedným ústavom Ľ. Štúra SAV vyhľadávať meno Vladimír Benko, možno až prekvapivo často narazíme na kolokát „programátor“. Niežeby toto slovo nezastrešovalo aj tie pracovné činnosti, ktorými V. Benko, aktuálne vedecký pracovník v oddelení súčasnej lexikológie a lexikografie Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV, bol alebo ešte stále je zapojený do najrôznejších lingvistických projektov, no označenie nášho jubilanta ako „programátora“ považujeme za veľké zjednodušenie toho, čím všetkým prispieva k rozvoju počítačového spracovania jazyka, korpusovej lingvistiky a počítačovej lexikografie.

Po hlbšom začítaní sa do textov, v ktorých sa meno V. Benka objavuje, samozrejme, zistíme, že ani ich autori jubilanta nevímajú iba ako programátora, no plnohodnotne reflektujú celú šírku znalostí a vedomostí, ktorými obohacuje slovenskú lingvistiku. Za všetky takéto texty spomeňme tie, ktoré vznikli pri príležitosti jeho predchádzajúcich jubileí – *Jubilant Vladimír Benko* (Ondrejovič, 2004), *Jubilujúci Vladimír Benko alebo O blahodarnom vplyve niektorých inžinierov na jazykovedu* (Jarošová, 2004), *Vladimír Benko znovu jubuluje* (Ondrejovič, 2014), *Vladimír Benko – poobhliadnutie sa za jubilantovým desaťročím* (Ivanová – Sokolová, 2014). V nich sa totiž okrem vedeckovýskumného rozmeru zdôrazňujú aj osobnostné kvality, vďaka ktorým je spolupráca s V. Benkom nielen odborne zmysluplná, ale aj ľudsky hodnotná.

Hlavné línie profesionálnej cesty jubilanta sú relatívne jasne a podrobne opísané v už uvedených textoch. Žáner jubilejného článku nám však určuje ich s odstupom jedného desaťročia aspoň v základných kontúrach priblížiť opäť a doplniť o nové, aktuálne údaje, keďže jubilant zo svojho neúnavného nasadenia nepoľavil ani v poslednom období.

V. Benko sa narodil 28. apríla 1954 v Liptovskom Mikuláši a vyrastal v Nitre. V rokoch 1972 – 1978 študoval na Elektrotechnickej fakulte Slovenskej vysokej školy technickej v Bratislave odbor technická kybernetika. Začiatky jeho profesionálnej kariéry sa spájajú s Ústavom pre informácie a riadenie kultúry v Bratislave (1978 – 1980), kde sa venoval softvérovému

inžinierstvu, a neskôr s Výpočtovým strediskom a Informačným centrom SAV (1980 – 1992), kde už svoju pozornosť upriamil na textové databázy a počítačové slovníky. Od roku 1990, keď začal pôsobiť aj v Jazykovednom ústave Ľ. Štúra SAV, bol členom pracovnej skupiny počítačovej lingvistiky, ktorú viedol J. Horecký. V roku 1996 stál pri zrode oddelenia spracúvania lingvistických dát a v roku 2001 v spolupráci s A. Jarošovou pripravil na rokovanie vlády návrh projektu korpusového pracoviska Jazykovedného ústavu, pričom výrazné zásluhy má aj na postupnej komputizácii a informatizácii tejto inštitúcie. Ako výskumný a pedagogický pracovník pôsobil v Laboratóriu počítačovej lingvistiky Pedagogickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave (1992 – 2010), ktoré istý čas aj viedol, a od roku 1998 až do súčasnosti vyučuje základy korpusovej lingvistiky na UNESCO Katedre plurilingválnej a multikultúrnej komunikácie Univerzity Komenského v Bratislave. V roku 2016 sa „papierovo“ stal okrem programátora aj jazykovedcom, keď na Univerzite Komenského v Bratislave (školiacim pracoviskom bol Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV) v odbore slovenský jazyk úspešne obhájil dizertačnú prácu *Tvorba webových korpusov a ich využitie v lexicografii*. V. Benko bol teda bezprostredne prítomný pri všetkých dôležitých momentoch vývoja slovenskej počítačovej a korpusovej lingvistiky.

Meno V. Benka nachádzame predovšetkým v tých lingvistických počinoch a projektoch, v ktorých je zreteľný aplikačný rozmer a praktický prísah. Možnosti využitia prostriedkov počítačovej lingvistiky pri opise jazykového systému ukázal najmä v oblasti morfológie, čoho výsledkom sú dve monografie vytvorené v spoluautorstve s J. Hašanovou a E. Kostolanským – *Počítačové spracovanie slovenského jazyka. Morfológia podstatných mien* (1998) a *Model morfologickej databázy slovenčiny. Počítačové spracovanie* (2004). V týchto publikáciách sa vymedzujú morfologické paradigmy flektívnych slovných druhov, ktoré sa dnes využívajú pri tvorbe slovníkov či pri morfologickej anotácii korpusov. Z oblasti počítačovej podpory pri vyučovaní cudzích jazykov spomeňme napríklad štúdie *Jazykové zdroje: cudzie jazyky „mono-“ i multimediálne* (1999), *Web Corpora and Language eaching* (2010), z oblasti prekladu terminológie napríklad participáciu na *Slovensko-anglicko-francúzsko-nemeckom slovníku k Spoločnému európskemu referenčnému rámcu pre jazyky* (2008, 2009) či na publikácii *Učenie*

sa, vyučovanie a hodnotenie cudzích jazykov v terminologickom rámci. *Slovník termínov k Společnému evropskému referenčnímu rámci pro jazyky* (2010).

Dominantnou oblasťou pôsobnosti V. Benka je však nepochybne počítačová lexikografia. Správou lexikálnych databáz, tvorbou editačných a validačných programov, programov na transformáciu textov do výsledných tlačových formátov a navrhovaním rozličných nielen technických, ale aj jazykových zlepšení sa spája so všetkými slovníkovými dielami, ktoré za posledné desaťročia vznikli v Jazykovednom ústave Ľ. Štúra SAV – so *Slovníkom slovenských nárečí*, s *Historickým slovníkom slovenského jazyka*, s *Krátkym slovníkom slovenského jazyka*, so *Synonymickým slovníkom slovenčiny* a so slovníkovou časťou *Pravidiel slovenského pravopisu*. Práca V. Benka na lexikografických projektoch sa neobmedzuje len na produkciu Jazykovedného ústavu. V spolupráci s prešovskými kolegami M. Sokolovou, G. Moškom a F. Šimonom stojí za *Morfematickým slovníkom slovenčiny* (1999) a s M. Sokolovou, B. Czéreovou, M. Ivanovou, G. Moškom, M. Ološtiakom, F. Šimonom a K. Vužňákovou za *Slovníkom koreňových morfém slovenčiny* (2005, 2007, 2012). So Slovenským pedagogickým nakladateľstvom spolupracoval napríklad pri príprave slovníka *Password – anglického výkladového slovníka so slovenskými ekvivalentmi* (1993), *Rusko-slovenského frazeologického slovníka* (1998) či *Paronymického slovníka* (1999). Ako dátový administrátor pracoval na *Webster's New English Dictionary* (2004) a *Webster's New Spanish-English English-Spanish Dictionary* (2004).

V súčasnosti má V. Benko svoje nezastupiteľné miesto v kolektíve *Slovníka súčasného slovenského jazyka*. Vďaka jubilantovi sa pri príprave tohto lexikografického diela využívajú najmodernejšie počítačové nástroje používané aj v takých prestížnych svetových vydavateľstvách, ako sú Oxford University Press, Cambridge University Press, Harper Collins, Macmillan a pod. Zmieniť sa treba najmä o programovom nástroji *Word Sketch Engine* spoločnosti Lexical Computing, ktorý adaptoval na slovenčinu a autorskému kolektívu slovníka slúži na vyhľadávanie na morfológickú a kolokačnú analýzu korpusových zdrojov. Rovnako významné je vytvorenie tzv. *LexiCorpu*, lexikografického portálu umožňujúceho priame vyhľadávanie v slovníkových zdrojoch (ktoré vznikli na pôde JÚLŠ SAV), čo zásadným spôsobom uľahčuje, zrýchľuje a systematizuje lexikografickú prácu

(bližšie k tomu v štúdiách *LexiCorp: Corpus Approach to Presentation of Lexicographic Data*, 2019, *Horeckého Projekt bázy dát slovenského jazyka, Slovníkový portál JÚLŠ SAV a portál LexiCorp*, 2022). V. Benko je zároveň autorom grafického dizajnu hesla v tomto slovníku, ktorého jednotlivé zväzky ocenila Jednota prekladateľov a tlmočníkov v súťaži Slovník roka (2008, 2011, 2021).

Z hľadiska budovania korpusov nemožno nespomenúť ani webové korpusy *Aranea*, systematicky tvorené od roku 2013. Portál momentálne ponúka väčšie i menšie webové korpusy dvadsiatich siedmich jazykov (arabčina, bulharčina, čínština, čeština, dánčina, holandčina, angličtina, estónčina, finčina, francúzština, gruzínčina, nemčina, maďarčina, taliančina, latinčina, lotyšština, nórčina, perzština, poľština, portugalčina, rumunčina, ruština, slovenčina, španielčina, švédčina, ukrajinčina, uzbečtina). Kolekcia týchto korpusov spolu s kompatibilnými kolokačnými gramatikami bola prevzatá na používanie na Masarykovej univerzite v Brne, na Karlovej univerzite v Prahe a na Univerzite Pompeu Fabra v Barcelone. O tvorbe týchto korpusov píše v štúdii *Aranea: Yet another Family of (Comporable) Web Corpora* (2014), za ktorú v roku 2020 získal ocenenie Predsedníctva SAV za špičkovú publikáciu s mimoriadne vysokým počtom citácií.

Východiská, princípy a problémy počítačovej lexicografie V. Benko pravidelne analyzuje vo vedeckých článkoch a publikáciách, napríklad *Počítačová podpora tvorby výkladového slovníka* (1999), *Počítačová podpora slovenských lexicografických projektov – retrospektívny pohľad* (2001), *Compatible Sketch Grammar Experiment* (2013) či *Lexicographic Lightweight Markup Language* (2018). V rámci svojej špecializácie stále navštevuje mnohé zahraničné pracoviská rozvíjajúce aktuálne témy daného vedného odboru, kde dokáže nadväzovať cenné kontakty, z ktorých čerpá nielen on sám, ale aj celé jeho pracovné okolie. Jubilant bol riešiteľom viacerých medzinárodných projektov, z ktorých významné bolo najmä jeho zapojenie do *Transeurópskej infraštruktúry jazykových zdrojov* (TELRI I, 1995 – 1997; TELRI II, 1999 – 2001). V súčasnosti pôsobí ako člen užšieho riadiaceho výboru medzinárodného projektu *Európska sieť elektronickej lexicografie*, ktorého cieľom je vybudovanie európskeho lexicografického portálu sprístupňujúceho sieť elektronických slovníkov. Zároveň je pravidelne prizývaný do vedeckých rád lingvistických časopisov, vedeckých vý-

borov konferencií a vedeckých orgánov výskumných inštitúcií. Ako kvalifikovaný odborník v oblasti počítačovej a korpusovej lingvistiky a nadšenec moderných jazykových technológií sa zúčastňuje aj na rôznych popularizačných podujatiach, kde predstavuje možnosti počítačovej podpory výskumu jazyka, využívanie korpusov, databáz a elektronických slovníkov.

Každý, kto V. Benka pozná, vie, že celé tie roky robí svoju prácu poctivo, s oduševnením, s nadšením a vždy s ochotou pomôcť. Nerobí veci preto, aby boli, ale preto, aby boli využiteľné, využité a využívané. Jubilant svedomitou prácou zmenil charakter svojho vedného odboru, bol pri tom, keď sa prechádzalo od rukopisov k úplným elektronickým dokumentom, od kartoték k veľkým korpusovým databázam. Aj vďaka V. Benkovi dokáže slovenská počítačová a korpusová lingvistika držať krok s poprednými zahraničnými pracoviskami a Jazykovedný ústav Ľ. Štúra je tak rešpektovaným vedeckým partnerom. V. Benko je nepochybne aj programátor. No programátor, ktorý dôsledne rozumie jazyku. A zďaleka nie iba tomu nášmu.

Všetko dobré, Vlado!

*Natália Kolenčíková
Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV, v. v. i.*